

ESCRIPTORES I REPÒRTERS

••• un passeig per un segle de periodisme català

El dissabte 1 d'octubre de 1927, Antoni Rovira i Virgili iniciava un nou projecte periodístic amb la publicació del primer número del vespertí *La Nau*. Ho feia amb un article titulat «Escriptors i repòrters», on defensava el paper del periodista per damunt del literat: arribà a afirmar que «Sense reportatge no hi ha periodisme, i l'escriptor que menysprea el repòrter és un neci vanitós».

La reivindicació del periodisme de Rovira i Virgili —home més conegut com a escriptor, historiador i polític que no pròpiament com a periodista— s'inscriu en els moments de canvi que s'anaven succeint a la premsa. S'estava passant d'uns mitjans, sovint partidistes, plens d'una informació poc elaborada (les típiques gasetilles) i amb pocs però influents col·laboradors, molts d'ells provinents del camp literari, a una premsa moderna, que acabaria de cristal·litzar durant la dècada de 1930, amb els «repòrters» a la caça de la notícia, ensems que amb un llenguatge i una redacció cada vegada més cuidats.

L'evolució va ser lenta i condicionada per l'esdevenir polític i social del país, i per la migradesa de recursos que sovint han penalitzat les iniciatives. L'articulisme, de combat o costumista, no desapareixerà mai, però es va imposant una altra manera de treballar, en què el reporter, el periodista actiu, prendrà protagonisme. Hi continuà havent «escriptors» que col·laboraran, de manera secundària, a la premsa, però també sortiran grans «repòrters» amb un alt nivell literari. Fins al punt que, en el debat sobre les diferències i semblances entre ambdós col·lectius, s'arriba a plantejar —com ha fet, per exemple, Quim Monzó— que tal diferenciació no existeix en la premsa, essent el periodista —en treballar amb la llengua escrita— també un escriptor.

L'objectiu de l'exposició no és pas dilucidar una qüestió prou complexa. Només proposa una aproximació al tema a través de trenta-quatre personalitats del nostre país que, entre totes, van treballar en la premsa durant un segle: des de la dècada de 1880, quan comença a canviar el paisatge periodístic amb el naixement del *Diari català*, el primer diari en llengua catalana, fins als anys 1980, quan ja s'albiren les transformacions que produirà la revolució digital.

Trenta-quatre personalitats que obereixen al criteri de ser catalanes, de naixement o adopció, ja traspassades —algunes d'elles prematurament, com Montserrat Roig, que ens deixà ara fa vint-i-cinc anys—, i col·laboradores d'un ampli ventall de capçaleres. La llista no pretén ser, de cap manera, canònica: evidentment, n'hi ha moltes més que també mereixerien ser-hi.

- 1 - RESTAURACIÓ •••

La premsa catalana, que havia viscut una primera etapa expansiva amb la implantació del règim liberal, més tard, durant el Sexenni Democràtic, veié la seva llibertat altra vegada limitada amb la Restauració borbònica. Aprofitant, però, les escletxes d'una nova Llei de premsa i fruit de la Renaixença cultural que vivia el país, aviat sorgiria el primer diari en llengua catalana, el *Diari català* (1879-1881) fundat per Valentí Almirall. Mentre l'històric *Diario de Barcelona* —nascut el 1792— es consolidava amb Mañé i Flaquer com el portaveu dels interessos de la burgesia, el progressiu pas del catalanisme cultural al polític menaren a la creació d'altres òrgans com *La Renaixensa* (1881-1905), vinculada a la Unió Catalanista, o, sobretot, *La Veu de Catalunya* (1899-1937), el diari de la Lliga Regionalista.

L'AMICH DE CADA FESTA [VALENTÍ ALMIRALL]. «Si fossim gran nació...!». *Diari català*, núm. 528 (diumenge, 23 de gener de 1881), p. 176-177.

VALENTÍ ALMIRALL. Carta a Eudald Canivell. Barcelona, 13 agost 1881.

VALENTÍ ALMIRALL. *Articles polítics : Diari català* (1879-1881). Edició a cura de Josep M. Figueres. Barcelona : La Magranera, 1984.

"Galería de retratos de mujeres notables: Dolores Monserdá de Maciá". *La Ilustración de la mujer*. Año 2, nº 30 (23 de agosto de 1884), p. 41-43.

DOLORS MONSERDÀ. «Las Bruixas del siglo XIX». *La Renaixensa*. Núm. 978 (diumenge, 13 d'agost de 1882), p. 5742-5744.

DOLORS MONSERDÀ. Carta a Frederic Soler, Barcelona, 23 abril 1884, i targeta de visita a Joan M. Nadal, 8 maig 1909.

M. CARME MAS I MORILLAS. *Dolors Monserdà: la voluntat d'escriure*. Tarragona : Arola, 2006. (Atenea ; 2).

JOAN MANÉ I FLAQUER. «La masonería I». *Diario de Barcelona* (13 de mayo de 1883), p. 5818-5819.

JOAN MANÉ I FLAQUER. Carta a Ramon Monner i Sans. Barcelona, 29 octubre 1897.

JOAN MANÉ I FLAQUER. *Viaje alrededor de la República : cartas á Cándido : estudio político-social de la Revolución y su tiempo*, publicado en forma epistolar en el *Diario de Barcelona* durante los años de 1873-1874. Barcelona : Administración del Diario de Barcelona, 1911.

L'Estat-nació i el conflicte regional: *Joan Mané i Flaquer, un cas paradigmàtic, 1823-1901*. Barcelona : Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2004.

JAUME MASSÓ I TORRENTS. «Com és que l'Avenç s'ha llençat a la reforma lingüística?». *L'Avenç*, 2a època, any 3, núm. 12 (31 de desembre de 1891), p. 375-378.

JAUME MASSÓ I TORRENTS. Article sobre la refundació de la revista *Catalunya*, [desembre de 1899]. Publicat a *Catalunya: periòdic nacionalista liberal*. Segona sèrie, número preliminar (Barcelona, 25 de desembre de 1899), p. 1.

JAUME MASSÓ I TORRENTS. *Mancomunitat i dictadura*.

El trencament de l'alternança del règim de la Restauració s'havia iniciat a principis de segle amb la irrupció del catalanisme polític, el qual fructifica el 1914 amb l'establiment de la Mancomunitat de Catalunya. Neix una nova fornada de publicacions en català i d'altres, com *La Publicitat*, es catalanitzen. Mentrestant *La Vanguardia*, coincident amb la Primera Guerra

Mundial —narrada a les seves pàgines per Gaziell— es consolida com a principal diari del país. La dictadura de Primo de Rivera representa una aturada, però malgrat tot sorgeixen altres iniciatives que conduiran a l'esclat republicà: per exemple *La Nau* (1927-1933), o *Mirador* (1929-1937), considerada la millor revista catalana de la història, obra del que s'ha anomenat «la Catalunya impossible».

XÈNIUS [EUGENI D'ORS]. «De la Biblioteca». *La Veu de Catalunya*. Edició del vespre, any 19, núm. 30717 (9 de setembre de 1909), p. 1.

EUGENI D'ORS. Galerades del volum II de l'edició del *Glosari de l'Editorial Selecta*, amb nombroses esmenes. [Ca. 1950].

EUGENI D'ORS. *Obra catalana completa*. Barcelona : Selecta, 1950. (Biblioteca excelsa ; 7).

EUGENI D'ORS. *Glosari, 1908-1909*. Edició i presentació de Xavier Pla. Barcelona : Quaderns Crema, cop. 2001. (Obra catalana d'Eugenio d'Ors ; 3).

AMADOR [FRANCESC MATHEU]. «De la llengua». *Ilustració catalana*. Any 15, núm. 709 (7 gener 1917), p. 13.

Prospecte de La Ilustració catalana per a 1904, i sanefes tipogràfiques per a *La Ilustració catalana*, [188-].

JOSEP THOMAS. Carta a Francesc Matheu. 29 juliol 1913 / **FRANCESC MATHEU**. Cartes a Josep Thomas. 1 i 17 agost 1913.

MARIA MARTÍ BAIGET. Francesc Matheu i la revista *"Catalana"* : l'oposició a la normativització del català (1918-1926). Barcelona : Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2007. (Textos i estudis de cultura catalana ; 128).

CARME KARR. «Feminisme i humanitat». *Feminal*. Núm. 47 (26 de febrer de 1911), p. 98.

CARME KARR. Carta a Joaquim Renart. 6 desembre 1915.

Rebuts de l'Administració de la Ilustració catalana i Feminal, signats per Carme Karr. Barcelona, 1 maig 1907-9 desembre 1916.

JOSEP M. AINAUD DE LASARTE. Carme Karr. Barcelona : Infesta, 2010. (Gent nostra ; 137).

JOSEP MARIA DE SAGARRA. *L'Aperitiu*. 3a ed. Barcelona : Editorial Selecta, 1981. 2 v. (Biblioteca Selecta ; 498-499. Asaigs ; 52).

JOSEP MARIA DE SAGARRA. *El Perfum dels dies : articles a Mirador (1929-1936)*. Edició i presentació de Narcís Garolera. Barcelona : Quaderns Crema, 2004. (D'un dia a l'altre ; 20).

JOSEP MARIA DE SAGARRA. *"A Francesc Macià"*. [Abril de 1931]. Amb la nota a la fi "En el tercer dia de la República Catalana". Poema publicat a *Mirador*, 16 abril 1931.

JOSEP MARIA JUNYOL. Targeta a Joaquim Mir. 3 maig [1928].

JOSEP MARIA JUNYOL. *El Gris i el cadmi*. Amb una portada a dos colors gravada al boix per E.C. Ricart. Barcelona : Llibreria Catalònia, 1926.

JOSEP MARIA JUNYOL. *Obra poética*. Estudio y edición de Jaume Vallcorba. Traducción de los poemas por Andrés Sánchez Robayna. Barcelona : Acantilado, 2010. (Acan tilado ; 200).

FIVALLER [CARLES SINDREU]. «El tennis a casa de les formigues i "Sala". *L'Esport català*. Núm. 92 (27 de desembre de 1926), p. 3.

Reunió després d'una conferència de Charles Sindreu a l'Ateneu Barcelonès. 1934.

CARLES SINDREU. La evocación del club inglés : *El Real Barcelona L.T.C.-1899 de la calle de Ganduxer*. [195-].

CARME ARENAS. *Esport i modernitat : els cal·ligrames tennístics de Carles Sindreu*. Barcelona : Generalitat de Catalunya, Consell Català de l'Esport, 2005. (Textos de cultura i esport ; 4).

ANTONI ROVIRA I VIRGILI. «El Diàleg dels amics: escriptors i repòrters». *La Nau*. Any 1, núm. 1 (dissabte, 1 d'octubre de 1927), p. 1.

DAVID SANTSAVLADOR. Retrat d'Antoni Rovira i Virgili. 1928.

ANTONI ROVIRA I VIRGILI. Carta a Josep M. Junyol. Barcelona, 12 octubre 1926.

ANTONI ROVIRA I VIRGILI. *Quinze articles*. Barcelona : Institució de les Lletres Catalanes, 1938. Premi Almirall 1937.

JOSEP MARIA DE SAGARRA. *"Arqueología i vi negre"* i *"Pere Coromines"*. *Mirador*. Any 1, núm. 40 (dijous, 31 octubre 1929), p. 2-3.

JOSEP MARIA DE SAGARRA. *L'Aperitiu*. 3a ed. Barcelona : Editorial Selecta, 1981. 2 v. (Biblioteca Selecta ; 498-499. Asaigs ; 52).

JOSEP MARIA DE SAGARRA. *El Perfum dels dies : articles a Mirador (1929-1936)*. Edició i presentació de Narcís Garolera. Barcelona : Quaderns Crema, 2004. (D'un dia a l'altre ; 20).

JOSEP MARIA DE SAGARRA. *"A Francesc Macià"*. [Abril de 1931]. Amb la nota a la fi "En el tercer dia de la República Catalana". Poema publicat a *Mirador*, 16 abril 1931.

REPÚBLICA

Els anys trenta, amb la Repùblica, són l'edat d'or de la premsa catalana. Una època de llibertat gairebé desconeguda fins aleshores en què la premsa escrita encara manté el monopoli de la informació general —aviat s'hi afegirà la ràdio—. Les publicacions es modernitzen i, tot i que segueixen predominant els òrgans de partit, cada vegada prenen més relleu la informació i els reportatges. Publicacions com el setmanari *imatges* (1930, encara en el moment de transició cap a la Repùblica), el satíric *el be negre* (1931-1936) o la ja veterana *la publicitat* en són bons exemples. Les dones comencen a destacar en un món fins ara gairebé només masculí. María Luz Morales es convertirà, a *la Vanguardia*, en la primera directora d'un diari, ja durant la guerra. Una guerra que també es farà contra els periodistes (com

Josep Maria Planes, assassinat pels seus escrits).

- 2 -

MANCOMUNITAT I DICTADURA •••

El trencament de l'alternança del règim de la Restauració s'havia iniciat a principis de segle amb la irrupció del catalanisme polític, el qual fructifica el 1914 amb l'establiment de la Mancomunitat de Catalunya. Neix una nova fornada de publicacions en català i d'altres, com *La Publicitat*, es catalanitzen. Mentrestant *La Vanguardia*, coincident amb la Primera Guerra

IRENE POLO. "... A la cacera de quatre paraules amb el Sr. Cambó". *Imatges*. Any 1, núm. 23 (12 novembre 1930), p. 2-3.

FRANCESC MADRID. "Irene Polo parla de Marquerida Xirgu i nosaltres parlem d'Irene Polo". *Catalunya* (Buenos Aires). Any 7, núm. 77 (abril 1937), p. [18]-[19] i 32.

IRENE POLO. *La Fascinació del periodisme : cròniques (1930-1936)*. Edició de Glòria Santa-Maria i Pilar Tur. Barcelona : Quaderns Crema, 2003. (D'un dia a l'altre ; 14).

MARÍA LUZ MORALES. "¿A quién votarán nuestras mujeres?". *La Vanguardia*. Año 52, nº 21735 (miércoles, 25 octubre 1933), p. 5.

MARÍA LUZ MORALES. *Algunas mujeres*. Barcelona : Altaya, cop. 2008. (Las Lecturas de cuando éramos niñas).

MARÍA LUZ MORALES. *Siluetas ejemplares*. Gerona ; Madrid : Dalmau Carles Pla, 1935.

MARÍA LUZ MORALES. Carta a Josep M. Junoy. Barcelona, [193-].

PEER GYNT [EUGENI XAMMAR]. "Fora del catalanisme". *El Be negre*. Any 6, núm. 221 (29 de gener de 1936), p. 1.

- 4 -

FRANQUISME

La guerra civil i la instauració d'una llarga dictadura representen un punt i a part en el periodisme català, com en tantes altres coses. La major part de les plomes destacades són a l'exili (on algunes d'elles, com Tísner, continuaran l'ofici) i desapareixen totes les capçaleres en català i bona part de les que es feien en castellà. Amb les tropes del nou règim entren un grup de periodistes i escriptors agrupats entorn de la revista

Destino, que serà, amb les limitacions de la nova època, la publicació informativa de referència de les dècades següents. Al seu costat hi ha els diaris, sota control, com *La Vanguardia española*, *El Correo catalán*, *Diario de Barcelona*... Amb la segona llei de premsa de la dictadura (1966) i el retorn d'alguns exiliats, es va bastint un nou grup de periodistes. Dos anys abans, *Tele/eXprés* va ser el primer diari creat a Barcelona des del final de la guerra.

NÉSTOR LUJÁN. "Nuestra actitud". *Destino*. Segunda época, año 15, núm. 708(3 de marzo de 1951), p. 11.

NÉSTOR LUJÁN. "Tabacos para la pipa". Retall de diari publicat a *Destino*, amb anotacions manuscrites. [197-].

MANUEL FORCANO. Néstor Luján i Josep Vergés en un hotel. [196-?].

NÉSTOR LUJÁN. *La Barcelona dels tramvies i altres textos*. Selecció d'articles, dietari i apunts a cura de Jordi Amat i Agustí Pons. Barcelona : Meteora : Ajuntament de Barcelona, 2015.

ÁNGEL ZÚÑIGA. "La Crisis del documental español". *Revista internacional del cine*. Any 1, nº 1 (junio 1952), p. 59-60.

ÁNGEL ZÚÑIGA. Crítica cinematogràfica de *Hiroshima mon amour*, d'Alain Resnais, amb guió de Marguerite Duras. [Nova York, 1961].

Caricatura d'Ángel Zúñiga en el menú d'un sopar d'homenatge organitzat per un grup d'amics. Barcelona, Hotel Ritz, 10 gener 1961.

ÁNGEL ZÚÑIGA. *Palabras del tiempo*. Barcelona : Barna, 1952.

JOSEP PLA. "Primera carta de Italia: Los italianos se han puesto otra vez a vivir". *Destino*. Época 2, año 19, núm. 910 (15 enero 1955), p. 5.

CRISTINA BADOSA. Josep Pla: el difícil equilibrio entre literatura i política. Barcelona : Curial, 1994.

JOSEP PLA. *Las ciudades del mar*. Barcelona : Argos, 1942.

EUGENI XAMMAR. Cartes a Josep Carner. París, 19 octubre 1945 i 13 febrer 1948.

EUGENI XAMMAR. *Crónicas desde Berlín (1930-1936)*. Selección y edición de Charo González Prada. Barcelona : Acantilado, 2005. (El Acantilado ; 115).

JOSEP CARNER. "Els serpents de la Síria". *La Publicitat*. Any 37, núm. 18940 (divendres, 19 juliol 1935), p. 1.

JOSEP CARNER. Carta a Josep Valls. Beirut, 30 novembre 1935.

MELHEM I. SAMAH. Carta a Josep Carner. Beirut, 10 novembre 1936.

JOSEP CARNER. *Del Pròxim Orient : 1935-1936*. Pròleg d'Albert Manent. Barcelona : Proa, 1973. (Col·lecció la mirada)

JOSEP M. PLANES. "Aeròdrom Canudas". *Imatges*. Any 1, núm. 2 (18 de juny de 1930), p. [12]-[13].

JOSEP M. PLANES. *Els Gàngsters de Barcelona*. Pròleg de Jordi Finestres. Barcelona : Proa, 2002. (Perfils ; 31).

JOSEP FINESTRES. Josep Maria Planes : set trets al periodista de la Rabassada. Barcelona : Pòrtic, 2007. (Pòrtic testimonis ; 1).

catalán. Any 91, núm. 27557 (domingo 1 mayo 1966), p. [50]-[51].

JOSEPH M. HUERTAS. *Cada taula, un Vietnam*. Barcelona : La Magrana, 1997.

JOSEPH M. HUERTAS. *Josep M. Huertas Claveria i els barris de Barcelona : antología de reportajes (1964-1975)*. Barcelona : Federació d'Associacions de Veïns i Veïnes de Barcelona, cop. 2013. (Quaderns de carrer ; 7).

JOSEPH M. HUERTAS. Galerades de Cada taula, un Vietnam, memòries periodístiques. [Ca. 1997].

MANUEL VÁZQUEZ MONTALBÁN. "Crónica sentimental de España. 1, Los años cuarenta". *Triunfo* (Madrid). Any 24, núm. 380 (13 setembre 1969), p. 30-36.

MANUEL VÁZQUEZ MONTALBÁN. "España: el estado de las cocinas autonómicas". Article publicat en un número especial sobre España

nya del diari *Corriere della sera*.

Manuel Vázquez Montalbán a la Boquería, davant una parada de bacallà. [198-].

CARLES GELI, MARCEL MAURI (ED.). *El Món segons Manuel Vázquez Montalbán*. Barcelona : Col·legi de Periodistes de Barcelona, 2008. (Vaixells de paper ; 33).

ALEXANDRE CIRICI. "Viladecans, o, La lírica visual del món quotidjà". *Serra d'or*. Any 17, núm. 187 (15 abril 1975), p. 50-54.

TERESA MARTÍNEZ FIGUEROA. Alexandre Cirici Pellicer : pionero en la dirección de arte, una biografía gráfica. València : Campgràfic, 2010.

ALEXANDRE CIRICI. *Diari d'un funàbul : les llibretes d'Alexandre Cirici Pellicer*. Edició de Glòria Soler. Barcelona : Comanegra : Ajuntament de Barcelona, 2014.

TRANSICIÓ

La Transició de la dictadura a la democràcia —entesa en un marc cronològic ampli— representa la reconquesta de les llibertats perdudes. Unes llibertats que no sempre són fàcils de garantir, com demostra l'empresonament del periodista Xavier Vinader.

Es recupera el català a la premsa, amb nombroses iniciatives comarcals, però amb menys capçaleres a nivell nacional: *Avui* (1976-2011), *Diari de Barcelona* (1987-1993). En castellà, a *La Vanguardia* s'uneix el 1978 *El Periódico de Catalunya*; dos anys abans havia nascut a Madrid *El País*, amb edició de Barcelona des de 1982. El periodisme evoluciona: sorgeixen llibres d'estil, es millora la documentació; aviat arribarà la informatització de les redaccions... L'any 1985 es crea el primer col·legi professional de periodistes de Catalunya.

XAVIER VINADER. "Confesión de un infiltrado". Interviú. Any 4, núm. 188 (20-26 diciembre 1979), p. 14-17, i núm. 189 (27 diciembre 1979-2 enero 1980), p. 44-47.

JAUME BUSQUÉ I BARCELÓ (ED.). Xavier Vinader i Sánchez : periodisme i compromiso. Catarroja : Afers ; Barcelona : Centre d'Estudis Històrics Internacionals, 2009. (Els Papers del Pavelló de la República ; 6).

XAVIER VINADER. *El Cas Vinader : el periodista contra la guerra bruta*. Barcelona : Pòrtic, 2015.

JOSEP PERNAU. "Opus mei. Éramos más progres". *El Periódico de Catalunya*. Any 7, nº 2006 (15 novembre 1984), p. 7.

JOSEP PERNAU. *La Democracia com a norma en l'exercici del periodisme : recull d'articles (1954-2002)*. [Barcelona] : Diputació de Barcelona : Col·legi de Periodistes de Catalunya, [2002]. (Vaixells de paper ; 29).

COL·LEGI DE PERIODISTES DE CATALUNYA. *Codi deontològic : declaració de principis de la professió periodística a Catalunya*. [Barcelona] : el Col·legi, 1992 [i] Reglament intern : règim electoral. [Barcelona] : el Col·legi, 1992.

TERENCI MOIX. "Cultura y menopausia". *El País*. Any 10, núm. 2960 (11 maig 1985), p. 11.

TERENCI MOIX, JOSEP MARIA CASTELLET I EL SEU GUIA A EGIPTE. Gener de 1969.

TERENCI MOIX. Terenci del Nil : viatge sentimental a Egipte ; seguit de Terrena dels faraons. Pròleg de Maria Aurèlia Capmany. Barcelona : Selecta, 1970.

TERENCI MOIX. Terenci als U.S.A. Barcelona : Proa, 1974.

TERENCI MOIX. Carta a Josep Maria Castellet, amb motiu de la mort de la seva dona; signada Terry. 2002.

BALTASAR PORCEL. "Antipujolismo". *La Vanguardia*. № 37702 (viernes, 5 diciembre 1986), p. 6.

Retrat de perfil de Baltasar Porcel. [196-].

BALTASAR PORCEL. *Geografías expectantes*. Barcelona : L'Esfera dels Llibres, 2004. (Artículos).

BALTASAR PORCEL. Carta a Josep M. Castellet. Barcelona, 18 abril 2002.

JOAN BARRIL. "Ha nascut una estrella". *Diari de Barcelona*. Any 195, núm. 25 (dimarts 7 abril 1987), p. 36.

JOAN BARRIL. *Àlbum de cromos i 57 retrats*. Barcelona : La Campana, 1988. (La Campana ; 16). Amb dedicatòria autògrafa de l'autor a Tísner.

JOAN BARRIL. *Sobre l'amor*. Edició d'Anna Vilà. Barcelona : Edicions 62, 2007. (No ficció ; 39).

LLUÍS ARMET, JOAN BARRIL. *Lluís Armet, Joan Barril. Conversa transcrita per Xavier Febrés*. [Barcelona] : Ajuntament de Barcelona, 1990. (Diàlegs a Barcelona ; 36).

MONTSERRAT ROIG. "Aquest no és un article escatològic". *Avui*. Any 16, núm. 4865 (diumenge 19 maig 1991), p. 48.

MONTSERRAT ROIG i JOSEP MARIA CASTELLET. Madrid, 31 de maig de 1990.

MONTSERRAT ROIG. *Un pensament de sal, un pessic de pebre : dietari obert* : 1990-1991. Pròleg de J.M. Castellet. Barcelona : Edicions 62, 1992. (Biografies i memòries ; 19).

MONTSERRAT ROIG. *La lluita contra l'oblit : escrits sobre la deportació = La llucha contra el olvido : escritos sobre la deportación*. Barcelona : Amical de Mauthausen i Altres Camps de Concentració Nazis, 2001.

MONTSERRAT ROIG. Carta a Josep M. Castellet. Tampa (Arizona), 23 febrer 1990.

